

THE VERBALIZATION PECULIARITIES OF THE CONCEPT UKRAINE IN THE MENTALITY OF MODERN UKRAINIAN YOUTH

O. P. Pryschepa, A. A. Plechko, O. V. Svysiuk

Abstract. *The article deals with the peculiarities of the verbalization of the concept UKRAINE by modern Ukrainian youth and its role in the linguistic world-image of young Ukrainians. The material of the article is based on the results of the associative experiment held among 200 students (100 girls and 100 boys) of the University. Using the data of the associative experiment, the authors of the article prove that in conditions of the current social chronotopos the recipients' associative field is filled with meanings that reflect the peculiarities of the current social chronotopos itself, and thus, prove the ethno-cultural nature of the concept of UKRAINE. The results obtained illustrate the semantic and value-based aspect of the concept UKRAINE, the verbal form in which it exists in the speakers' mentality, and outline its role in the linguistic world-image of young Ukrainians. Having processed the statistical data of the associative experiment, the authors of the article highlight the semantic core of the concept of Ukraine (MOTHERLAND, STATE, COUNTRY, NATIVE COUNTRY), as well as sub-concepts (INDEPENDENCE, FREEDOM, LIBERTY, HOME, MOTHER, STRENGTH, INVINCIBILITY, POWER, PRIDE, PATRIOTISM, PEOPLE, NATION, COSSACKS, EMBROIDERED SHIRT, PEACE, ANTITERRORIST OPERATION, UNITED, INDIVISIBLE, UNIQUE, CORRUPTION, DIFFICULT TIMES, LONG-SUFFERING, TEARS, BEAUTY, LANGUAGE, SONG, ANTHEM, UKRAINE IS ABOVE ALL, WITH UKRAINE IN HEART) that form its surrounding and peripheral zones and reflect its emotional and semantic background.*

Taking into account the statistical data processed, the authors ascertain that the sub-concepts of surrounding and peripheral zones of the concept's semantic field reflect not only the figuratively associative perceptual aspect but also the peculiarities of the speakers' value reflection in the thinking process. They also may have significant gender differences, which are not observed with the meanings that form the core of the concept.

Keywords: *concept, sub-concept, linguistic world-image, verbalization, value reflection, gender differences, associative experiment, word-stimulus, Ukraine*

УДК 811. 111' 42

ІРОНІЯ ТА ПРОПОЗИЦІЯ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

Г. Л. ПРОКОФ'ЄВ, кандидат філологічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

E-mail: glprokofiev1956@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7218-8565

Анотація. *Розглядаються особливості створення та інтерпретації комунікативного значення іронічних стверджувальних висловлень, описуються семантичні та прагматичні властивості деяких їх типів. Визначено, що іронічний смисл виникає тоді, коли мовець навмисно порушує умови успішності мовленнєвого акту, розраховуючи на те, що адресат побачить це порушення і його виявлення сприятиме правильній інтерпретації висловлення. Стверджується, що актомовленнєвий критерій успішності/неуспішності мовленнєвої дії є найбільш адекватним засобом для вивчення механізму іронії. Пропонується доповнити семантичний зміст поняття "заперечення" прагматичною складовою – поняттям свідомого порушення автором іронії умов успішності мовленнєвого акту, що веде до зміни його характеру і одночасно сигналізує про доцільність проведення процедури інтерпретації. Простежено, що в деяких*

різновидах іронічних стверджень заперечення пропозиції або є неможливим, або не веде до знаходження іронічного смислу. Випадки, у яких перефразування дорівнює значенню, зворотньому прямому значенню висловлення, є найбільш тривіальним видом іронії та легко піддаються інтерпретації. Виокремлено два типи іронічних некатегоричних стверджень, а саме, акти навмисного применшення та припущення, які створюють перешкоди для здійснення заперечення як на семантичному, так і на прагматичному рівні. Результати проведеного аналізу прикладів іронічних висловлень свідчать про те, що пояснення механізму дії засобів непрямого зв'язку між комунікантами слід шукати не на рівні буквального значення мовних одиниць, а в самому процесі їхнього використання, у закономірностях, властивих певним мовленнєвим діям.

Ключові слова: мовленнєвий акт, іронічне ствердження, непряме/ прагматичне заперечення, умови успішності, інтерпретація, пропозиція, істинність, інформативність

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Проблеми визначення місця іронії серед інших непрямих мовних засобів, з'ясування природи іронічного смислу, його співвідношення з прямим значенням висловлення привертають до себе увагу багатьох дослідників в галузі прагмалінгвістики [4; 6; 7; 8; 12; 14].

Загальноприйнята думка, згідно з якою інтерпретація смислу непрямого висловлення має розпочинатися з прямого значення речення, що лежить у його основі, піддається сумніву авторами ряду психолінгвістичних досліджень, які свідчать про можливість отримання адресатом висловлення прагматичної інформації без попередньої реконструкції значення на семантичному рівні [9; 10; 11]. В одному з проведених експериментів визначалась швидкість сприйняття сленгової метафори „*He's on a trip*” (у значенні „*He's using drugs*”). Виявилось, що процес її розуміння відбувався швидше, ніж сприйняття її несленгового еквівалента або прямого значення базового речення [10, 179-185]. В іншому експерименті з'ясувалось, що часу на інтерпретацію саркастичного прохання „*Why don't you take your time getting the ball?*” було витрачено менше, ніж на сприйняття несаркастичного непрямого прохання „*Will you hurry up and get the ball?*” або прямого значення речення, яке знаходилося в основі саркастичного прохання [9, 290].

Усвідомлюючи існуючі розбіжності між поняттями сприйняття, розуміння та інтерпретації значення висловлення, ми ставимо перед собою **мету** розглянути особливості створення та інтерпретації комунікативного значення іронічних стверджень. Вибір цього комунікативного типу речень дозволить залучити до аналізу параметр істинності/неістинності пропозиції та проводити операцію заперечення на семантичному рівні. Ще однією перевагою висловлень-стверджень є їхня висока частотність, що дозволить найбільш

об'єктивно описати смислові зв'язки між прямим та непрямим значеннями та оцінити смислову відстань між ними, яка визначається в процесі інтерпретації.

Основними **завданнями** статті є визначення закономірностей дії заперечення на прагматичному рівні, лінгвопрагматичне описання деяких типів іронічних стверджень та їх лексичних і структурних особливостей.

У дослідженні застосовані **методи** актомовленнєвого та контекстного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Успішне здійснення мовленнєвого акту ствердження передбачає відповідність пропозиційного змісту висловлення дійсному стану справ та достатню його інформативність. Отже, його автор має висловлювати те, що вважає істинним та таким, що несе нову інформацію. Іронічний смисл виникає тоді, коли мовець навмисно порушує умови успішності мовленнєвого акту, розраховуючи на те, що адресат побачить це порушення. Виявлення його сприяє правильній інтерпретації іронічного висловлення.

У прикладі /1/ порушується умова мотивованості акту ствердження, оскільки пряме значення висловлення очевидно суперечить контексту його використання:

/1/ *Wood: She took what I offered and then asked for more. A generous nature!* /Gray S. *Otherwise Engaged*, 1975, p. 40/.

У наступному прикладі автор висловлення порушує умову інформативності мовленнєвого акту, передаючи адресату явно нецікаву, відому тому інформацію:

/2/ *Gowran: Foreigners! Crippler: Crossing the Channel, dad, one finds the world is full of them* /Mercer D. *The Bankrupt*, 1974, p. 19/.

У прикладі /2/, на відміну від прикладу /1/, порушення прагматичного правила не супроводжується запереченням на рівні пропозиції, хоча обидва висловлення є іронічними. У таких випадках найбільш адекватним критерієм для вивчення механізму дії іронії є актомовленнєвий критерій успішності/неуспішності мовленнєвої дії. Поняття заперечення має бути розширеним: крім заперечення на пропозиційному рівні, воно повинне охопити поняття свідомого порушення прагматичних правил, що веде до зміни характеру мовленнєвого акту. Отже, неправильне поводження автора іронічного висловлення з умовами успішності мовленнєвої дії є їх непрямым запереченням, яке відбувається на прагматичному рівні. Автор розраховує на підготовленість адресата, яка дозволить тому як побачити факт недотримання правил, так і правильно інтерпретувати його. Варто зазначити, що заперечення будь-якої властивості необов'язково веде до полярно протилежної якості. Тому і поняття порушення умов успішності не слід розуміти в абсолютному смислі. У більшості випадків воно не буде повністю очевидним, у результаті чого адресат чи інтерпретатор іронічного висловлення не може бути повністю переконаним у тому, що факт порушення мав місце. Чим меншою є переконаність у недотриманні правил, тим „тоншою” буде іронія.

Для більшості іронічних стверджень характерним є те, що дія непрямого заперечення супроводжується дією заперечення на рівні пропозиції. Приблизно в 70 % прикладів із проведеної вибірки результатом інтерпретації може бути значення, протилежне прямому, яке одержується шляхом заперечення пропозиції або заміни предиката на антонім. У разі якщо висловлення надає можливість вибору, важко віддати перевагу якомусь одному варіанту інтерпретації іронічного смислу:

/3/ *Maurice: ... Our plan was to rouse you up to a sense of your responsibilities – don't you see? Fred: That was extremely kind of you. Julia: Fred darling, don't be cross any more – ...* /Coward N. *Fallen Angels*, 1979, vol. 1, p. 241/.

Для наведеного прикладу найбільш вірогідними є два варіанти перефразування: „*That was not extremely kind of you*” або „*That was extremely unkind of you*”. Ці варіанти є другими членами можливих семантичних опозицій між прямим значенням висловлення та його інтерпретацією.

Перефразування може за самою своєю природою бути лише приблизним, бо воно покликане дескриптивно описувати те, що непряме висловлення означає асоціативно [3, 148]. Відповідно, важко точно відновити значення, якого в дійсності не існувало. Перевагою найбільш очевидного перефразування є те, що інтерпретатор змушений менше „приписувати” автору висловлення. Якщо існує можливість вибору, то, згідно з „презумпцією буквальності” [5, 12], адресат обирає те значення, для одержання якого потрібно зробити менше кроків інтерпретації. У такому випадку найкращим перефразуванням буде найбільш очевидне, найбільш „прив'язане” до прямого значення іронічного висловлення. Тут варто згадати слова Х.П. Грайса про те, що „пропозиція, найбільш очевидним чином пов'язана з даною, – це її заперечення” [1, 230]. Дійсно, протилежні величини тісно пов'язані: якщо мовець не може мати на увазі того, про що він говорить, і адресату це відомо, то значення, протилежне прямому, може розглядатись як найбільш вірогідне (див. приклад /3/).

Проте багато іронічних висловлень піддаються інтерпретації лише завдяки виявленню дії заперечення на прагматичному рівні. Так, у прикладі /4/ автор висловлення повідомляє адресату те, що не є інформативним у даному контексті, оскільки фокус уваги навмисно переноситься на іншу якість:

/4/ *Lucifer: But I can't – I can't make anything! God: Really! But you're such a superb critic* /Miller A. *The Creation of the World and Other Business*, 1981, vol. 2, p. 442/.

Висловлення Бога не може бути перефразоване шляхом заперечення пропозиції („*You*

are not a superb critic") або заміни предиката на антонім („*You are a bad critic*"). Воно описує дійсний стан справ, але, крім цього, означає ще щось. Виявити це „щось” допомагає знаходження порушення оціночної презумпції додаткової умови успішності акту схвалення: „Хвали за позитивне”. Уміння критикувати, але неспроможність створювати, не може вважатися позитивною рисою. Найбільш очевидним перефразуванням іронічних слів Бога буде одне з наступних: „*Тільки критикувати ти й умієш*”, „*Критикувати легко*”, або навіть „*Нащо тоді критикувати?*”

Деякі висловлення, які інтуїтивно сприймаються як іронічні, не можуть бути адекватно перефразовані шляхом заперечення пропозиції не з тієї причини, що їхній пропозиційний зміст не суперечить контексту, а тому, що висловлене в них судження є настільки некатегоричним, що пропозиція взагалі не може бути піддана однозначному запереченню. Це відбувається в тому випадку, коли мовець вводить у висловлення перешкоди і цим ускладнює для адресата співвідношення пропозиційного змісту висловлення з дійсним станом справ. Причиною такого ускладнення є бажання мовця зробити ствердження більш прийнятним. Зрозуміло, ці висловлення не є обов'язково носіями іронічного наміру. Мовленнєвий акт, який здійснює автор висловлень такого роду, можна назвати некатегоричним ствердженням. Умови успішності такої дії включають наявність у мовця достатніх підстав для невпевненості у відповідності пропозиційного змісту реальному стану справ і, відповідно, для зниження категоричності.

Ми розглянемо два різновиди некатегоричного ствердження – акти навмисного применшення та припущення. У випадку навмисного применшення некатегоричність зачіпає власне пропозиційний рівень і є результатом занижування рівня або ступеня наявності певної властивості або якості. Мовними засобами вираження такого применшення можуть бути заперечення предиката або його модифікація прислівниками ступеня на кшталт „*partly*”, „*pretty*”, „*practically*”, „*more or less*”, які знижують інтенсивність наявності ознаки. Причиною навмисного применшення може бути намір мовця представити стверджуване неоднозначним, закамуювати дійсну оцінку, зняти з себе відповідальність за ствердження. У цих випадках порушується умова успішності акту некатегоричного ствердження, яка передбачає існування достатніх підстав для зменшення категоричності, тобто для дійсної невпевненості мовця.

Іронічне применшення порушує ту ж саму умову, але, на відміну від неіронічного применшення, мовець сам руйнує некатегоричність оцінки, оскільки його вдавана невпевненість явно суперечить дійсному стану справ:

/5/ *Florence: ... I adore being at home and running the house and looking after David and Nicky* – *Helen: You don't exactly overdo it* /Coward N. *The Vortex*, 1979, vol. I, p. 111/.

У цьому прикладі засобом вираження іронічного применшення є заперечення предиката. Хелен порушує умову успішності акту некатегоричного ствердження, оскільки їй, як і Флоренс, добре відомо, що Флоренс насправді не робить того, у відданості чому зізнається. Отже, применшення фактично перетворюється на перебільшення, оскільки прочитується як „*Нічого не робиш*”.

Приклад /6/ ілюструє іронічне применшення, яке здійснюється за допомогою прислівника ступеня „*a bit*”:

/6/ *Davina: God, what a stupid man, don't you think? Simon: Well, a bit excitable at times ...* /Gray S. *Otherwise Engaged*, 1975, p. 29/.

Саймон характеризує стан Джефа, який виплескав на Давіну вміст склянки, як „легке збудження”, уникаючи необхідності оцінити його вчинок більш точно. Однак удавана „м'якість” його оцінки настільки суперечить контексту, що при перефразуванні предикат зміниться якісно. Так, фраза „*Він буває некерованим*” є ближчою до комунікативного значення, ніж „*Він іноді надмірно збуджується*”.

Ще одним різновидом некатегоричного ствердження є акт припущення, тобто таке ствердження, в якому мовець виражає деяку невпевненість щодо його вірогідності. У цьому випадку перешкоди виникають наймовірніше не на пропозиційному, а на прагматичному

рівні, виявляючи ставлення мовця до пропозиції. Мовними засобами вираження невпевненості можуть бути дієслова „to seem”, „to appear”, „to believe”, вставні модальні слова „perhaps”, „seemingly”, „supposingly”, загальні питання у функції ствердження, модальні дієслова. Автор іронічного припущення порушує умову його успішності, висловлюючись про достовірне, або, навпаки, про недостовірне, лише як про вірогідне:

17/ Piggie: It wouldn't take a minute, they took us all over their rubber plantations. Peter: It probably served you right. Piggie: You're so disobliging, darling... /Coward N. Hands Across The Sea, 1979, vol. 3, p. 310/.

У наведеному прикладі значення некатегоричності привноситься прислівником „probably”. Пітер „припускає”, що Піггі принесла користь екскурсія на плантації каучукових дерев. Він знає, що такий спосіб проведення часу не міг зацікавити його дружину.

У наступному прикладі автор іронічного припущення знижує його категоричність за допомогою модального дієслова „must”:

18/ Langdon: What in hell is a literary tea? Howard: An affair at which everybody has to get quite drunk in order to tell an author they like his book. Maxwell: But Alice doesn't drink. Howard: Exactly. /To Alice/: That must have been why you didn't like the book /Gow J., D'Usseau A. Deep Are The Roots, 1951, p. 17-18/.

Хауерд порушує умову успішності акту припущення, оскільки його „невпевненість” є явно безпідставною.

У деяких випадках в одному іронічному висловленні суміщаються різні мовні засоби, які знижують некатегоричність ствердження. Так, у висловленні Мелені в прикладі /9/ одночасно застосовуються дієслово „to seem” та словосполучення „a little less”, до складу якого входить прислівник ступеня „less”:

19/ Paul: ... when I have talked to him for a little he will propose marriage. Melany: He seemed last night to wish for something a little less binding /Coward N. Conversation Piece, 1979, vol. 3, p. 213/.

Така надмірна некатегоричність дозволяє легко розшифрувати іронічний смисл висловлення, сигналізуючи про відсутність реальних підстав для невпевненості мовця. Висока частотність іронічних висловлень, побудованих на основі некатегоричних стверджень, пояснюється спільністю їхньої природи: некатегоричність, як і іронія, відносяться до сфери непрямого використання мови. Більш того, іронію можна вважати одним із засобів зниження категоричності суджень, що висловлюються.

Цікаво, що саме у відстані між прямим значенням іронічного висловлення та його комунікативним, реальним значенням деякі дослідники вбачають різницю між іронією та сарказмом. Вважається, що підтекст сарказму тільки доповнює його текст, а текст не містить нічого такого, щоб його принципово відрізняло від прихованого підтексту. У. Неш в якості прикладу для розмежування між іронією і сарказмом наводить два таких висловлення: „Tommy is renowned for his labours” (іронія) та „Tommy doesn't strain himself” (сарказм). Перефразування обох висловлень однакове: „Tommy is lazy” [13, 152]. Іншими словами, різниця між іронією і сарказмом подається як відмінність коду, за допомогою якого зашифровується ставлення автора, – на відміну від іронічного, саркастичне значення не суперечить прямому значенню висловлення. Правда, якщо пов'язати механізм іронії з недотриманням умов успішності мовленнєвого акту, протиріччя зникає: іронія порушує умову відповідності пропозиції дійсному стану справ, сарказм – умову інформативності акту ствердження.

Більш поширеною є гіпотеза, згідно з якою іронія і сарказм є семантично і прагматично однорідними явищами, а розрізняються лише за ступенем інтенсивності критичного наміру мовця та відстанню, яку автор встановлює між собою та об'єктом насмішки. Отже, іронія пов'язується з доброю або легкою насмішкою, тоді як сарказм передає уїдливе або презирливе ставлення до об'єкта іронічної критики [2, 367]. До речі, такий підхід відповідає інтуїтивному сприйняттю деяких носіїв мови, про що свідчить наступний приклад:

110/ Intem: ... I feel lucky ... I feel doubly fortunate, now ... having you ... feeling the way we

do about each other. Nurse: You are so sarcastic! /Albee E. The Death of Bessy Smith, 1981, vol. 1, p. 104/.

Висловлення, яке за своїм лінгвістичним механізмом (у розумінні У. Неша) є іронією, сприймається адресатом як саркастичне.

Особливим різновидом іронічних стверджень, перефразування яких не може бути здійснене шляхом проведення операції заперечення на пропозиційному рівні, є висловлення, в яких критика об'єкта іронії виражається непрямим чином через позитивну оцінку класу об'єктів, із ряду яких об'єкт іронії виводиться. Подібно актам іронічного схвалення, у даному випадку мовець не дотримується умови успішності, згідно з якою дійсний стан справ може бути оцінено як добрий. У прикладі /11/ Давіна непрямозвинуває Джефа у неспроможності ясно виражати думки:

/11/ Davina: ... *I like people who express themselves limpidly* /To Simon/ *under stress, don't you? Jeff /throws his drink at her, splashing her blouse, etc./: Is that limpid enough for you?* /Gray S. Otherwise Engaged, 1975, p. 29/.

Мовленнєву дію Давіни можна визначити як іронічний натяк.

Висновки і перспективи. Ми розглянули деякі типи іронічних стверджень, в яких заперечення пропозиції або є неможливим, або не веде до знаходження іронічного смислу. Випадки, у яких перефразування дорівнює значенню, зворотньому прямому значенню висловлення, слід вважати лише окремим і найбільш тривіальним видом іронії.

Отже, для ефективного вивчення механізму іронії семантичний критерій істинності пропозиційного змісту має бути доповнений аналогічним критерієм на прагматичному рівні, а саме, критерієм успішності мовленнєвого акту, застосування якого дозволяє розглянути іронічні ствердження, які містять істинні судження.

Як ми побачили на прикладі іронії, перефразування непрямих висловлень не відтворює значення автора і є лише наближенням до нього, його тлумаченням, оскільки в реальному комунікативному акті присутнє саме непряме значення. Те, що не існує простого способу інтерпретації непрямих смислів, фактично підтверджує гіпотезу про моментальний характер їхнього сприйняття, для якого не потрібна реконструкція значення на семантичному рівні. Однак це не скасовує доцільність проведення процедури інтерпретації, яка враховує пряме значення висловлення, дотримання мовцем прагматичних умов успішності, близькість інформаційних потенціалів і системи цінностей комунікантів та спрямована на розуміння механізму створення непрямих значень. Безперечно, пояснення слід шукати не на рівні буквального значення мовних одиниць, а в самому процесі їхнього використання, у закономірностях, властивих певним мовленнєвим діям.

Список використаних джерел

1. Грайс, Г.П. Логика и речевое общение [Текст] / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 217-237.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 [Текст] / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 624 с.
3. Стивенсон, Ч. Некоторые прагматические аспекты значения [Текст] / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 129-154.
4. Attardo, S. Irony as Relevant Inappropriateness [Text] / S. Attardo // Journal of Pragmatics. – 2000. – Vol. 32 (6). – P. 793-826.
5. Bach, K. Linguistic Communication and Speech Acts [Text] / K. Bach, R. M. Harnish. – Cambridge: MIT, 1979. – 327 p.
6. Colston H. L., Gibbs R. W. (eds). Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader [Text]. – N. Y.: Lawrence Erlbaum Associates, 2007. – 619 p.
7. Dynel, M. Pejoration via Sarcastic Irony and Sarcasm [Text] / M. Dynel // Pejoration [Eds. R. Finkenbeiner, J. Meibauer, H. Wiese]. – Amsterdam: John Benjamins, 2016. – P. 219-239.
8. Dynel, M. The Irony of Irony: Irony Based on Truthfulness [Text] / M. Dynel // Corpus

Pragmatics. – 2017. – Vol. 1 (1). – P. 3-36.

9. Gibbs, R. W. Literal Meaning and Psychological Theory [Text] / R. W. Gibbs // Cognitive Science. – 1984. – Vol. 8, № 3. – P. 275-304.

10. Gibbs, R. W. Getting the Hang of American Slang: Studies on Understanding and Remembering Slang Metaphors [Text] / R. W. Gibbs, A. Nagaoka // Language and Speech. – 1985. – Vol. 28, Part 2. – P. 177-194.

11. Jorgensen, J. Test on the Mention Theory of Irony [Text] / J. Jorgensen, G. Miller, D. Sperber // Journal of Experimental Psychology: General. – 1984. – Vol. 113, № 1. – P. 112-120.

12. Leech, G. The Pragmatics of Politeness [Text] / G. Leech. – New York: Oxford University Press, 2014. – 343 p.

13. Nash, W. The Language of Humour [Text] / W. L. Nash. – London: Longman, 1985. – 181 p.

14. Prokofiev, G. Differentiation between Irony and Sarcasm in Contemporary Linguistic Studies [Text] / G. Prokofiev // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Філологічні науки”. – 2017. – № 1(13). – С. 233-239.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Albee E. Plays. – Vol. 1. – New York: Coward, Mc. Cann and Georghagan, 1981. – 230 p.

2. Coward N. Plays. – Vol. 1. – London: Eyre Methuen, 1979. – 358 p.

3. Coward N. Plays. – Vol. 3. – London: Eyre Methuen, 1979. – 411 p.

4. Gow J., D’Ussean A. Deep are the Roots. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1951. – 110 с.

5. Gray S. Otherwise Engaged and Other Plays. – London: Methuen, 1975. – 135 p.

6. Mercer D. The Bankrupt and Other Plays. – London: Methuen, 1974. – 168 p.

7. Miller A. Arthur Miller’s Collected Plays. – Vol. 2. – New York: The Viking Press, 1981. – 531 p.

References

1. Grice, H. P. (1985). Lohika i rechevoye obshcheniye [Logic and conversation]. New developments in foreign linguistics. Linguistic pragmatics, 16, 217-237.

2. Kovaliv, Yu. I. (2007). Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia]. In two volumes. Vol. 1. Kyiv: Academia, 624.

3. Stevenson, Ch., (1985). Nekotoryye pragmaticheskiye aspekty znacheniya [Some pragmatic aspects of meaning]. New developments in foreign linguistics. Linguistic pragmatics, 16, 129-154.

4. Attardo, S. (2000). Irony as Relevant Inappropriateness, Journal of Pragmatics, 32 (6), 793-826. doi: 10.1016/S0378-2166(99)00070-3

5. Bach, K, Hamish R. M. (1979). Linguistic Communication and Speech Acts, Cambridge: MIT, 1979, 327. doi: [10.2307/2184680](https://doi.org/10.2307/2184680)

6. Colston, H. L., Gibbs, R. W. eds. (2007). Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader, N. Y.: Lawrence Erlbaum Associates, 619. doi: [10.4324/9781410616685](https://doi.org/10.4324/9781410616685)

7. Dynel, M. (2016). Pejoration via Sarcastic Irony and Sarcasm. In: Pejoration R. Finkenbeiner, J. Meibauer, H. Wiese (Eds.) Pejoration. Amsterdam: John Benjamins, 219-239. doi: 10.1075/la.228.10dyn

8. Dynel, M. (2017). The Irony of Irony: Irony Based on Truthfulness, Corpus Pragmatics, 1 (1), 3-36. doi: 10.1007/s41701-016-0003-6

9. Gibbs, R. W. (1984). Literal Meaning and Psychological Cognitive Science, 8 (3), 275-304. doi: [10.1207/s15516709cog0803_4](https://doi.org/10.1207/s15516709cog0803_4)

10. Gibbs, R. W., Nagaoka A. (1985). Getting the Hang of American Slang: Studies on Understanding and Remembering Slang Metaphors, Language and Speech, 28, part 2, 177-194. doi: [10.1177/002383098502800206](https://doi.org/10.1177/002383098502800206)

11. Jorgensen, J., Miller G., Sperber D. (1984). Test on the Mention Theory of Irony, *Journal of Experimental Psychology: General*, 113(1), 112-120. doi: 10.1037/0096-3445.113.1.112
12. Leech, G. (2014). *The Pragmatics of Politeness*, New York: Oxford University Press, 343. doi:10.1093/acprof:oso/9780195341386.001.0001
13. Nash, W. (1985). *The Language of Humour*, London: Longman, 1985, 181.
14. Prokofiev, G. (2017). Differentiation between Irony and Sarcasm in Contemporary Linguistic Studies. *Bulletin of Dnipropetrovsk Alfred Nobel University: Series "Philological Sciences"*, 1(13), 233-239.

ИРОНИЯ И ПРОПОЗИЦИЯ: ЗАКОНОМЕРНОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Г. Л. Прокофьев

Аннотация. Рассматриваются особенности создания и интерпретации коммуникативного значения иронических утвердительных высказываний, описываются семантические и прагматические свойства некоторых их типов. Установлено, что иронический смысл возникает тогда, когда говорящий намеренно нарушает условия успешности речевого акта, рассчитывая на то, что адресат увидит это нарушение и его выявление будет способствовать правильной интерпретации высказывания. Утверждается, что акторечевой критерий успешности/неуспешности речевого действия является наиболее адекватным средством для изучения механизма иронии. Предлагается дополнить семантическое содержание понятия "отрицание" прагматической составляющей – понятием сознательного нарушения автором иронии условий успешности речевого акта, что ведет к изменению его характера и одновременно сигнализирует о целесообразности проведения процедуры интерпретации.

Прослежено, что для некоторых разновидностей иронических утверждений отрицание пропозиции либо не представляется возможным, либо не ведет к нахождению иронического смысла. Случаи, в которых перефразирование равняется значению, обратному прямому значению высказывания, являются наиболее тривиальным видом иронии и легко поддаются интерпретации. Выделено два типа некатегорических иронических утверждений, а именно, акты намеренного преуменьшения и предположения, которые создают преграды для осуществления отрицания как на семантическом, так и на прагматическом уровне. Результаты проведенного анализа примеров иронических высказываний свидетельствуют о том, что объяснение механизма действия средств непрямого связи между коммуникантами следует искать не на уровне буквального значения языковых единиц, а в самом процессе их использования, в закономерностях, свойственных определенным речевым действиям.

Ключевые слова: речевой акт, ироническое утверждение, не прямое/ прагматическое отрицание, условия успешности, интерпретация, пропозиция, истинность, информативность

IRONY AND PROPOSITION: REGULARITIES OF INTERACTION

G. L. Prokofiev

Abstract. The article is devoted to the issue of creation and interpretation of the communicative meaning of ironic assertions. The choice of this type of utterances allows to draw into analysis a parameter of the truth of a propositional content and to carry out an operation of negation on the semantic level. A further advantage of assertive utterances as research objects is high relative frequency of their use in ironic discourse.

The research aims at discovering regularities of the effect of negation on the pragmatic level and suggests a pragmlinguistic description of some types of ironic assertions and their lexical and structural peculiarities. The main research techniques are speech act analysis and analysis of utterance context.

Felicity conditions of assertive acts include the preparatory condition that the speaker has grounds that support the truth and informativeness of the propositional content and the sincerity condition that he believes the proposition he expresses is true and is sure of its ability to bring in new information. An ironic sense arises when the speaker intentionally violates the felicity conditions supposing that the addressee will discern the purpose of this violation.

The concept of negation must be broadened to embrace not only the propositional act, but also the act of intentional violation of pragmatic rules which changes the character of a speech act. The ironic speaker's incorrect manipulation with the felicity conditions of a speech act may be described as their indirect negation affecting the pragmatic level of meaning.

It is found that for the majority of ironic assertions pragmatic negation is accompanied by propositional negation while some of them, though truthful in content, involve the speaker's violation of the informativeness criterion for asserting. Two special types of noncategorical ironic assertions which generate hedges for negation on both propositional and pragmatic levels are distinguished: the act of intentional understatement and the act of supposition. The cases in which the process of interpretation of an ironic utterance results in the meaning opposite to its direct meaning seems to represent the most trivial kind of irony.

The research shows that the interpretation of ironic utterances is only an approximation to the author's meaning, because a real act of ironic communication comprises indirect meaning only. However, this fact does not contradict the viability of carrying out an interpretation procedure which takes into account the direct meaning of an utterance, the speaker's adherence to pragmatic rules, as well as similitude of the information potentials and value paradigms of the communicants.

Keywords: *speech act, ironic assertion, indirect/pragmatic negation, felicity conditions, interpretation, proposition, truth, informativeness*

УДК 811.161.2'366.593:124.5

ОСОБЛИВОСТІ ВИДОВИХ ПРОТИСТАВЛЕНЬ ІМПЕРАТИВНИХ ФОРМ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ АКСІОЛОГІЧНИХ ВІДТІНКІВ ЗНАЧЕНЬ

О. В. ХАЛІМАН, кандидат філологічних наук, докторант,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

E-mail: khaliman_oksana@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6952-0627

Анотація. *У статті проаналізовано особливості функціонування імперативних форм недоконаного й доконаного видів для вираження аксіологічних смислів. Описано типові контексти видових протиставлень для моделювання негативної оцінки в сучасній українській мові.*

У конкретній комунікативній ситуації адресант надає перевагу тій чи тій, оптимальній для конкретної комунікативної ситуації видовій імперативній формі. Заміна узвичаєної для очікуваних імперативних ситуацій (мовленнєві жанри запрошення, пропозиції) форми недоконаного виду дієслова на форму доконаного виду збільшує дистанцію між комунікантами, що сприймається негативно з огляду на досвід комунікативної практики. Імператив сприймають як категоричну вимогу, наказ, що потребує негайного виконання з волі мовця, тому може мати негативний відтінок для адресата. З'ява негативного відтінку й відбувається через ігнорування особливостей протікання дії, через зосередженість на результаті дії та через збільшення дистанції між співрозмовниками. Ступінь вияву негативу може варіюватися на шкалі оцінки від незначного до максимального, що модифікують лексичне значення слова, інтонація, особливості стосунків між комунікантами та комунікативної ситуації.

Ключові слова: *граматика оцінки, імператив, недоконаний і доконаний види, прагмалінгвістика, українська мова*